

החברה הערבית בישראל בעקבות הבחירות לכנסת ה-

25

אפרים לביא, מוחמד ותד, עארף אבו גוידר, אילהאם שחברי, ג'וני עיסא, מאיר

אלרן¹ | 16 בנובמבר, 2022 | גיליון 1661

תוצאות הבחירות לכנסת ה-25 משקפות מבחן ליחסים בין הרוב היהודי למיעוט הערבי בישראל. אמנם הציבור הערבי הצביע בשיעורים גבוהים מהצפוי והעיד על יציבות בחתירת רובו להשתלבות במדינה. מנגד, שיעור אלה שנמנעו מהצבעה והתחזקות בל"ד עשוי גם להעיד על האדישות הרווחת כלפי המערכת הפוליטית, בצד נטייה ללאומנות ולהתבדלות. אין בכל זה משום שינוי מהמוכר בעבר הקרוב. ואולם, ההרכב הצפוי של הממשלה ה-37 ובעיקר מקומה הבכיר בה של הציונות הדתית, הנתפסת כעוינת לחברה הערבית, עלול להביא להאטה, אם לא לפגיעה במדיניות הממשלות מאז 2015, שפעלו להשקעה משמעותית בקידום החברה הערבית ולשילובה. גישה מדירה עלולה להעכיר עוד את האווירה הציבורית ולעודד גורמים קיצוניים לאומנים, בשני המחנות, עד כדי גלישה לעימותים אלימים נרחבים שגורמי אכיפת הסדר הציבורי יתקשו להתמודד עמם. על רקע זה מומלץ להמשיך במדיניות הקודמת, אותה יזם לראשונה בנימין נתניהו, לפתח את החברה הערבית ולצמצם את האלימות והפשיעה בקרבה. זו הדרך להבטיח לטווח הארוך את האינטרס הישראלי הכולל ואת חוסנה החברתי של המדינה, על כל חלקיה.

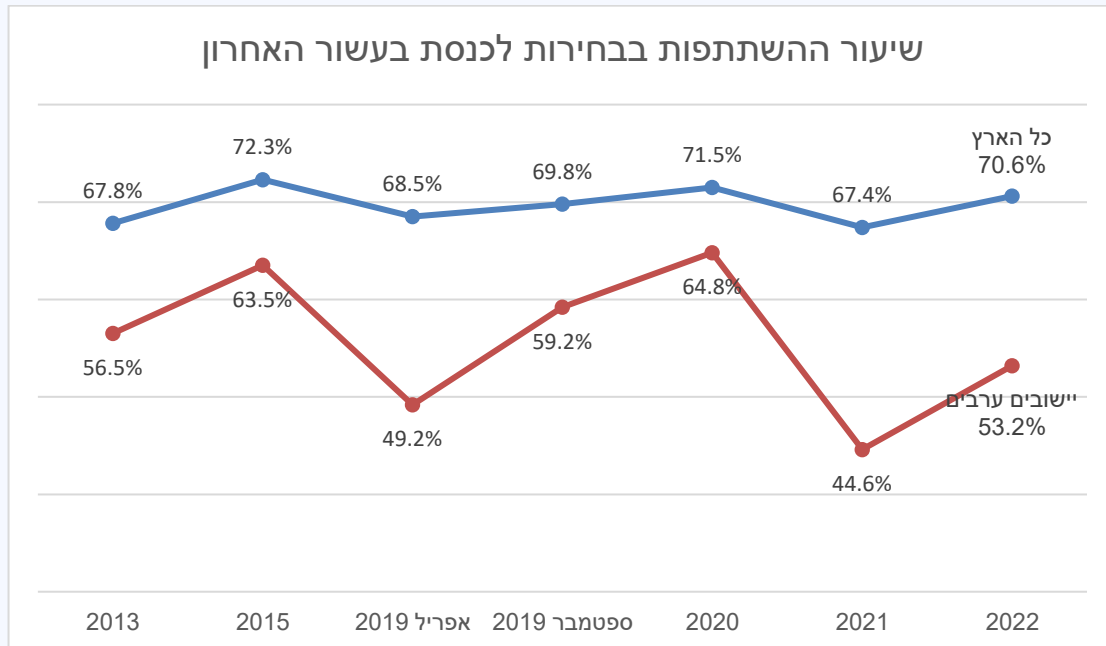
עבור הציבור הערבי בישראל, שרובו ציפה מנבחריה בשנים האחרונות להתמקד בנושאים האזרחיים החיוניים עבורו ולהשתלב לשם כך בקואליציה ממשלתית, תוצאות הבחירות לכנסת ה-25 מסמנות שינוי מאתגר. זאת, גם לאור השבריריות וכן העליות והירידות של היחסים הרגישים בין ערבים ליהודים בשנים האחרונות, שהגיעו לשיא חמור באירועי מאי 2021.

תוצאות ההצבעה ביישובים הערביים

שיעור ההצבעה: שיעור ההצבעה ביישובים הערביים לכנסת ה-25 עמד על 53.2 אחוזים (10 מנדטים), המבטא עלייה בהשוואה לשפל שנרשם בבחירות לכנסת ה-24 במאוס 2021

¹ תודתנו לד"ר אריק רודניצקי מהמכון הישראלי לדמוקרטיה בירושלים, ומרכז משה דיין באוניברסיטת תל אביב, על תרומתו בניתוח תוצאות הבחירות.

- 44.6 אחוזים. התוצאות מפתיעות במשהו לאור ההערכות שרווחו ערב הבחירות על ירידה משמעותית נוספת בשיעור ההצבעה. עם זאת, שיעור ההצבעה נותר הפעם נמוך בהשוואה לבחירות לכנסת ה-23 ב-2020, שעמד על 64.8 אחוזים, כאשר הרשימה המשותפת המלאה (חד"ש, תע"ל, בל"ד, רע"מ) הגיעה לשיא כוחה - 15 מנדטים.

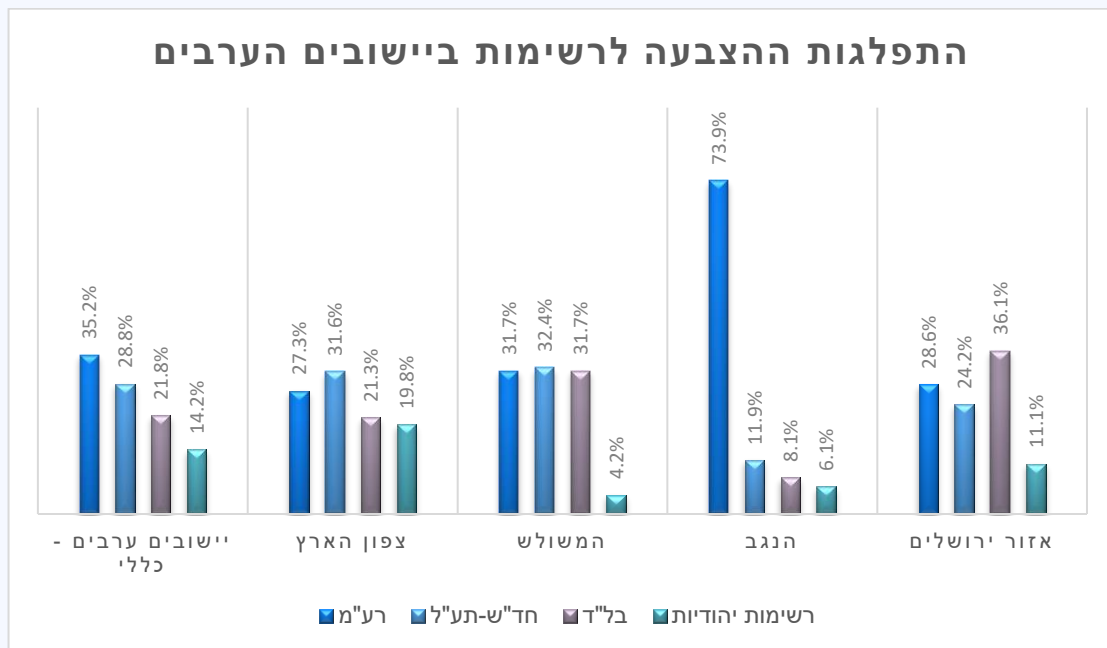
הישגי המפלגות: 85.8 אחוזים מהמצביעים ביישובים הערבים נתנו קולם למפלגות הערביות, בחלוקה הבאה:

- 35.2 אחוזים הצביעו לרע"מ, שקיבלה 194,047 קולות, שזיכו אותה ב-5 מנדטים. כך הפכה רע"מ, לראשונה, למפלגה הגדולה בחברה הערבית.
- 28.8 אחוזים הצביעו לחד"ש-תע"ל, שקיבלה 178,735 קולות, שזיכו אותה ב-5 מנדטים.
- 21.8 אחוזים הצביעו לבל"ד, שקיבלה 138,617 קולות, אך לא עברה את אחוז החסימה.

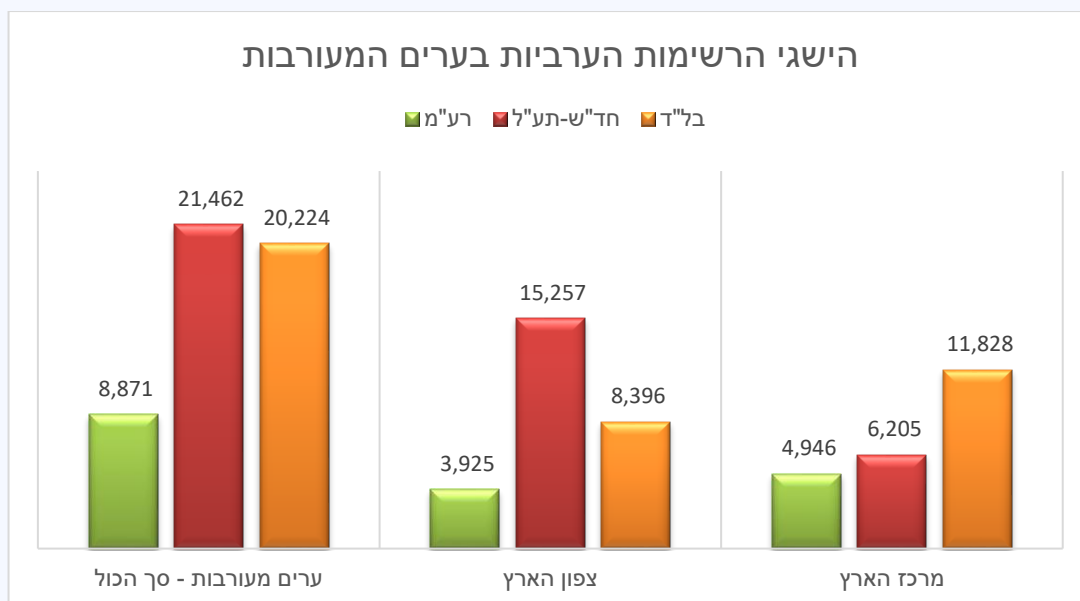
התפלגות ההצבעה לפי אזורים:

- בצפון הארץ - הגליל, העמקים, הכרמל ונוף הכרמל נטתה ההצבעה לטובת חד"ש-תע"ל.
- במרכז הארץ - באזור המשולש, נמצאה חלוקת קולות מאוזנת וצמודה בין שלוש המפלגות.

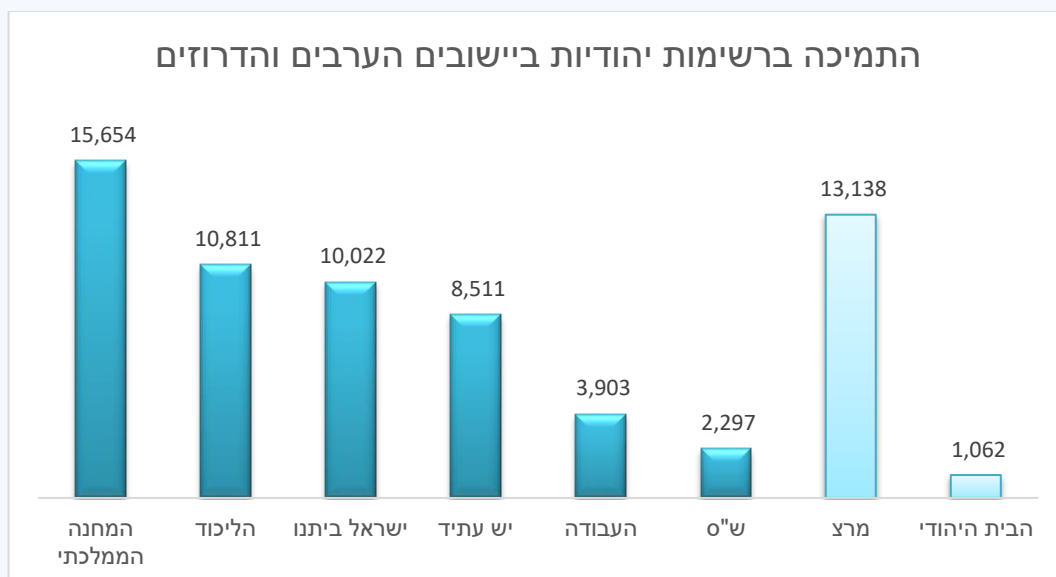
- בדרום, ביישובים הבדואים בנגב, זכתה רע"מ בכ-75 מקולות המצביעים, מול האחרות שזכו כל אחת בכ-8 אחוזים בלבד.

התפלגות ההצבעה בערים המעורבות: שיעור ההצבעה ברוב הערים המעורבות היה קרוב לשיעור ההצבעה העירוני הכללי והשתווה בקירוב לזה שנרשם בשיא כוחה של הרשימה המשותפת בבחירות לכנסת ה-23 ב-2020. בשבע הערים המעורבות הייתה תחרות צמודה בין חד"ש-תע"ל לבין בל"ד: ברמלה, לוד ויפו נטתה ההצבעה לטובת בל"ד, ובצפון - בחיפה, עכו, נוף הגליל, מעלות-תרשיחא, נטתה ההצבעה לטובת חד"ש-תע"ל. רע"ם הפרגמטית הזדנבה הרחק מאחור. זו תופעה חדשה ביחס לדומיננטיות המסורתית של חד"ש בכל הערים המעורבות.

בהצבעה למפלגות היהודיות חלה ירידה ניכרת, כאשר הן קבלו 14.2 אחוזים בלבד. זו מגמה נמשכת מאז שנות ה-90, המתחזקת גם לאור העובדה שהמפלגות היהודיות לא הציבו ברשימותיהן הפעם מועמדים ערבים במקומות ריאליים. בל"ד כאן המחנה הממלכתי שזכה בכ-14 אלף קולות, מרצ שזכתה בכ-13 אלף קולות והליכוד וישראל ביתנו שקבלו כל אחת כ-10 אלף קולות.

ביישובים הבדואים בנגב נרשם שיעור השתתפות גבוה יחסית: בעיירות הקבע, כולל רהט - כ-60 אחוזים, במועצות האזוריות - כ-57 אחוזים, ובכפרים הלא מוכרים, באופן לא מפתיע, למטה מ-40 אחוזים. הזוכה הגדולה כאן הינה רע"מ, שקבלה כ-75 אחוזים מהקולות, למרות שהציגה במקום ריאלי מועמד בדואי אחד בלבד מהנגב (וליד ח'ליל אל-הואשלה). חד"ש-תע"ל,

שהציבה שני מועמדים בדואים במקומות גבוהים, זכתה רק בכ-8 אחוזים מהקולות, בשיעור דומה לבל"ד, שלא הציגה אף מועמד בדואי במקום ריאלי.

הלכי רוח בחברה הערבית

המגמה הבולטת בציבור הערבי, בעקבות הבחירות, הינה אדישות ותחושה ש'מה שהיה הוא שיהיה', וכי הניסיון עם ממשלת בנט-לפיד לא היה טוב יותר מאשר עם ממשלות נתניהו. במקביל נרשם חשש מתוצאות הבחירות ומההישג של סיעת הציונות הדתית, הבא לידי ביטוי בפחד מהצטרפות איתמר בן גביר ובצלאל סמוטריץ' לממשלה. מנגד יש הגורסים כי דווקא ממשלות ימין נוקטות יחס פרגמטי כלפי הציבור הערבי, וכי למרות רטוריקה לעומתית הצפויה כלפיו, יימשך יישומן של תכניות החומש, שגובשו כאשר הימין אחז בשלטון.

נראה כי הציבור הערבי ההטרוגני מחולק ונבון כיום יותר מאשר בעבר. פירוקה של הרשימה המשותפת דכדך אותו, בעיקר לנוכח הזינוק בכוחה של הציונות הדתית. עם זאת, בחברה הערבית יש הרואים בפילוג הפנימי הזדמנות לחדד את ההבדלים ביניהן, העשוי להעשיר את השיח הפוליטי בקרבה:

- רע"מ, כמפלגה בעלת זהות דתית ולאומית, המשלימה עם זהותה היהודית של המדינה והחותרת להשיג שוויון אזרחי וכלכלי מלא לחברה הערבית.
- חד"ש, כמפלגה לאומית-אזרחית, הדוגלת ברעיון "מדינת כל אזרחיה", התובעת זכויות לאומיות קולקטיביות לערבים והבלטת מעמדם של הערבים כמיעוט ילידי.
- בל"ד, כמפלגה לאומנית התומכת ברעיון "מדינת כל אזרחיה", התובעת לתת לכך ביטוי במוסדותיה ובחוקיה של המדינה.
- תע"ל כמפלגה חברתית-לאומית, הדוגלת ב"מדינת כל לאומיה" ובהפיכת ישראל למדינה דו-לאומית, יהודית-ערבית.

כמחצית מהציבור הערבי לא השתתף בבחירות. חלקו עקב אדישות וחלקו כמתנגד עקרונית להצבעה לכנסת, המבטאת לכשעצמה הכרה במוסדות המדינה ובתועלת שבהשתתפות הפוליטית כמנוף להשתלבות. גישה בדלנית כזו עלולה עתה להתחזק, בעיקר מול גישה מדירה אפשרית של הממשלה.

משמעויות ההצבעה

שתי סיבות עיקריות לשיעור ההצבעה הגבוה, יחסית, של הציבור הערבי הפעם: ראשית, רצונו של רוב הציבור הערבי להמשיך להיות משולב, מיוצג ומשפיע בתהליכי קבלת ההחלטות במדינה; שנית, התמיכה בבל"ד והרצון לסייע לה לעבור את אחוז החסימה.

התחזקות רע"מ (מארבעה לחמישה מנדטים) והפיכתה למפלגה הערבית המובילה הוכיחו כי פלח ניכר בציבור הערבי תומך בגישתה הפרגמטית ובהצטרפות לקואליציה. עיקר הקולות

לרע"מ התקבלו מהחברה הבדואית, ורע"מ לא הצליחה להרחיב משמעותית את התמיכה בה במרכז הארץ ובצפונה.

התמיכה בחד"ש-תע"ל מסמלת גם היא גישה פרגמטית, תוך שמירה על הזהות הלאומית. עם זאת, חד"ש נחלשה, כאשר ללא תע"ל היא לא הייתה עוברת את אחוז החסימה. לעומת זאת, בל"ד, בעלת הגישה הלאומנית-קיצונית, אמנם לא הצליחה לעבור את אחוז החסימה, אך עלה בידה להגדיל את מספר תומכיה. זו תופעה משמעותית המשקפת גידול במשקל המסתייגים מתפיסת ההשתלבות האקטיבית.

להקמת ממשלת ימין מובהקת בישראל, בה לימין הקיצוני יהיו מנופי לחץ פוליטיים ניכרים, עשויה להיות משמעות שלילית על גישה הממשלה לגבי המיעוט הערבי. זאת, לא רק במישור הרטורי המנכר, העשוי להשפיע לרעה על האקלים והשיח הציבורי בין יהודים לערבים, אלא אולי גם במישורים המעשיים, הנוגעים לצורך להמשיך בנחישות ליישם במלואן את תכניות החומש לשיפור מצבם הכלכלי והחברתי של האזרחים הערביים. חשובה במיוחד התוכנית לצמצום האלימות והפשעה בחברה הערבית, החיונית לערבים וליהודים כאחד. פגיעה באלה תגרום נזק מתמשך לאינטרס ישראלי מובהק.

קיים חשש כי כלל מערכת היחסים בין יהודים לערבים תידרדר, במיוחד אם וכאשר ייווצרו מצבי חיכוך נפוצים, בעיקר בירושלים ובמקומות הקדושים, שעלולים לזלוג לערים המעורבות ולנגב. זאת, בעיקר בנסיבות של החרפה אלימה בסכסוך עם הפלסטינים, בעיקר בהיבט הדתי במזרח ירושלים. במצבים כאלה עלולה האלימות ההדדית להחריף, להתפשט ולחזק מרכיבים קיצוניים בשני המחנות. אלה יחייבו מענים בוטים לאכיפת הסדר, שישראל אינה ערוכה להם דיה.

סיכום והמלצות למדיניות

הרכב הממשלה ה-37 עלול לעודד גישה מסויגת עד מדירה בהשוואה לממשלה הקודמות, כולל ממשלות נתניהו. התפתחות כזו תהיה מנוגדת לתפיסה, שהוכרה על ידי ממשלות ימין ומרכז בעבר, כי קידום והשתלבותם של הערבים בחיי החברה, הכלכלה והפוליטיקה במדינה, הוא אינטרס בעל חשיבות לאומית עליונה לחוסנה החברתי, הכלכלי והמוסרי של ישראל.

רוב החברה הערבית מעוניין בהשתלבות. בראייתו, השתלבות עומדת בסתירה לזהות הלאומית הערבית. ואכן, שתי החברות, היהודית והערבית, מקיימות ביניהן קשרי גומלין בתחומים רבים ומנהלות שגרת חיים המושתתת על אינטרסים משותפים. מגמת ההשתלבות מהווה גם בסיס לשיתוף פעולה בין המנהיגות הערבית לבין מוסדות המדינה.

על רקע זה מומלץ להימנע משיח מדיר, מסית וגזעני, ומהתבטאויות שיש בהן משום הטלת ספק בנאמנות הערבים למדינה. יש לאמץ מדיניות שתכליתה המשך עידוד שילובו של הציבור הערבי כשווה וכשותף בחיי החברה והמדינה. כיוון זה יתרום לטווח הארוך לשיפור ביחסים בין הערבים לבין המדינה והציבור היהודי ותסייע להחליש ולבלום תהליכים וגורמים קיצוניים. מדיניות ארוכת טווח כזו תשרת את האינטרס הלאומי של ישראל.

לכן, יש חשיבות מכרעת להמשך יישום תכניות החומש לפיתוח וקידום החברה הערבית והמאבק באלימות בפשיעה בקרבה, לרבות התוכניות המיועדות לחברה הבדואית בנגב.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט